

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ СФЕРИ ХАРЧУВАННЯ

INTERDISCIPLINARY METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE STUDY OF FOOD SPHERE ENTERPRISES' MANAGEMENT PROCESSES

Специфіка процесів управління підприємствами сфери харчування зумовлює необхідність формування особливого методологічного підґрунтя досліджень, об'єктом яких є міжгалузеві наукові дослідження, а предметом – методологія вирішення міжгалузевих наукових проблем. Більшість сучасних публікацій із питань методології дослідження процесів управління підприємствами обмежена логікою функціонування та розвитку замкнених соціально-економічних систем, які не можуть бути безпосередньо імплементованими до багатогалузевих інтегральних природно-соціально-економічних моделей, до яких належить сфера харчування. Метою дослідження є систематизація методологічних підходів до дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування в частині міждисциплінарних методологічних підходів, до яких віднесено: інформаційний, стратегічний, просторовий, ситуаційний, динамічний, логічний, процесний, творчий, діяльнісний, рефлексивний, інтуїтивний, кількісний, нормативний, програмно-цільовий.

Ключові слова: методологія, міждисциплінарні методологічні підходи, управління, сфера харчування, підприємство.

Специфика процессов управления предприятиями сферы питания предопределяет

необходимость формирования особой методологической основы исследований, объектом которых являются межотраслевые научные исследования, а предметом – методология решения межотраслевых научных проблем. Большинство современных публикаций по вопросам методологии исследования процессов управления предприятиями ограничено логикой функционирования и развития замкнутых социально-экономических систем, которые не могут быть непосредственно реализованы в многоотраслевых интегральных природно-социально-экономических моделях, к которым относится сфера питания. Целью исследования является систематизация методологических подходов к исследованию процессов управления предприятиями сферы питания в части междисциплинарных методологических подходов, к которым отнесены: информационный, стратегический, пространственный, ситуационный, динамичный, логический, процессный, творческий, деятельностный, рефлексивный, интуитивный, количественный, нормативный, программно-целевой.

Ключевые слова: методология, междисциплинарные методологические подходы, управление, сфера питания, предприятие.

УДК 658.27:642.5

<https://doi.org/10.32843/infrastruct39-29>

Зубков С.О.

к.е.н., доцент,
професор кафедри економіки та управління
Харківський державний університет харчування та торгівлі

Zubkov Serhii

Kharkiv State University of Food Technology and Trade

The specificity of food sphere enterprises' management processes necessitates the formation of special methodological basis for research, the object of which is cross-sectoral scientific research, and the subject is the methodology of inter-branch scientific problems solving. Most of the modern publications on the enterprise management research methodology are limited by the logic of functioning and development of closed social and economic systems, which cannot be directly implemented to the multi-sectoral integrated natural and social and economic models which include food sphere. The «food sphere» covers all structures which activities are aimed at achieving the main goal of the population's food demand meeting. Food sphere structure according to the functional management consists of four sectors: industries which produce food raw material (agriculture and forestry, fisheries and hunting); industries which process food raw material into food products (food industry); industries which sell food products (wholesale and retail, food markets, corporate trade); industries which organize food products consumption (restaurants, social catering). Methodological approaches to the study of food sphere enterprises' management processes are systematized by decomposition of modern methodological approaches to scientific researches, such as general scientific, interdisciplinary and specific. The methodological basis for the classification features selection is the necessity to fulfill the requirement of applied complex solution and theoretical scientific problems in the study of complex social and economic processes in the food sphere enterprises' integrated management system. The study purpose is systematization the methodological approaches to the study of food businesses management processes in terms of interdisciplinary methodological approaches, which include: informational, strategic, spatial, situational, dynamic, logical, process, creative, active, reflective, intuitive, quantitative, normative, program-oriented approaches. The systematic set of theoretical interdisciplinary methodological approaches allows to reveal the specifics of the study of the food sphere phenomenon as an integrated natural-socio-economic system, and their combined use provides scientific validity of solving the problems of studying the food sphere enterprises' management processes.

Key words: methodology, interdisciplinary methodological approaches, management, food sphere, enterprise.

Постановка проблеми. Специфіка процесів управління підприємствами сфери харчування, до яких належать підприємства агропромислового сектору, харчової промисловості, торгівлі та ресторанного господарства, що послугуються інтегральними моделями природно-соціально-економічних систем, зумовлюють необхідність формування особливого методологічного підґрунтя досліджень, об'єктом яких є міжгалузеві наукові дослідження, а предметом – методологія вирішення міжгалузевих наукових проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічна наукова проблема даного

дослідження полягає у тому, що більшість сучасних публікацій із питань методології дослідження процесів управління підприємствами обмежена логікою функціонування та розвитку замкнених соціально-економічних систем [1–7], які не можуть бути безпосередньо імплементованими до багатогалузевих інтегральних природно-соціально-економічних моделей, до яких належить сфера харчування.

Постановка завдання. Метою дослідження є висвітлення результатів систематизації методологічних підходів до дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування в частині міждисциплінарних методологічних підходів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

До групи міждисциплінарних методологічних підходів, що притаманні проведенню економічних наукових досліджень, віднесено підходи, які слугують спільними підставами прикладних досліджень теоретико-пізнавального й аналітичного спрямування: інформаційний, проблематичний, динамічний, просторовий, ситуаційний, стратегічний, логічний, процесний. Окрім того, виділено специфічні підходи, що властиві специфіці теоретико-пізнавальних засобів досліджень – творчий, рефлексивний та аналітичних засобів досліджень – кількісний, нормативний, програмно-цільовий.

В основі *інформаційного підходу* лежить принцип інформаційності, згідно з яким: інформація є універсальною, фундаментальною категорією; практично всі процеси та явища мають інформаційну основу; інформація є носієм змісту всіх процесів, що відбуваються в природі та суспільстві; всі існуючі в природі та суспільстві взаємозв'язки мають інформаційний характер [8; 9].

Застосування інформаційного підходу обґрунтоване тим, що за відсутності необхідної інформації у ретроспективних та проспективних дослідженнях призводить до низькоінформативної слабо розвиненої системи поточного аналізу, контролю та коригування поточної діяльності; низького рівня обґрунтованості управлінських рішень та підготовки відповідних документів; недостатнього використання науково-методичного арсеналу стратегічного планування; догматичної гіперболізації значення цифрових показників.

Існуючі інформаційні системи здебільшого надають і характеризують інформацію, що зорієнтована переважно на внутрішнє середовище: технологію, організацію виробництва, торгівлі, надання послуг; фінансово-економічні ретроспективні показники тощо. Інформація про зовнішнє середовище має фрагментарний, несистемний характер. Стратегічні інформаційні потреби дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування під час обґрунтування стратегії розвитку охоплюють широкий спектр чинників, що можуть вплинути на довгострокову діяльність.

Стратегічна діяльність потребує надійного інформаційного забезпечення у вигляді баз стратегічних даних, допущень і прогнозів. Створення такого забезпечення має відбуватися у двох напрямках: нагромадження інформації та її обробка. Оцінка зовнішнього середовища, аналіз поточних узагальнених результатів об'єднаних конгломеративного типу та аналіз конкуренції у комплексі забезпечують обґрунтоване прогнозування стратегічних рішень щодо оптимального функціонування сфери харчування, участі (або ні) конкретного підприємства в процесах, які зумовлюють особливості її функціонування (постачання, збуту, системі фінансування, тощо) [6; 10].

База стратегічних даних використовується для оцінки поточного становища, застосовується для визначення прояву процесів у майбутньому та для прийняття стратегічних рішень. Специфіка дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування зумовлює таку структуру її підсистем: сильні та слабкі сторони підприємств сфери харчування, загрози та можливості (з оцінкою рівня ризику), що існують у зовнішньому середовищі; рівень конкуренції та критерії конкурентоспроможності в суміжних галузях; стан економіки у цілому; ситуація на суміжних ринках тощо.

Ефективна організація поточної діяльності підприємств сфери харчування потребує своєчасної, конкретної та точної інформації щодо одержаних результатів господарювання. База інформаційно-управлінських даних щодо функціонування сфери харчування дає змогу нагромаджувати інформацію про минуле й сучасне, мати уявлення про реальні справи на цілому та в конкретний відрізок часу, відслідковувати події в зовнішньому середовищі.

Значущість *стратегічного підходу* до дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування зумовлена її інтеграційною структурою та управлінням на стратегічних засадах [6; 10; 11]. Спираючись на тлумачення інтеграції з позиції стратегічного менеджменту, встановлення зв'язків у інтегрованих господарчих структурах, які забезпечують контроль та зближення інтересів учасників, здійснюється на засадах горизонтальної, вертикальної та діагональної інтеграції. Виходячи із цього, дослідження мають проводитися [12–15]:

- за умов горизонтальної інтеграції: у напрямі вивчення взаємозв'язків між однопрофільними компаніями-учасницями;

- за умов вертикальної інтеграції: якщо вона є прогресивною – переважно у напрямі дослідження споживачів продукції та послуг; якщо вона є регресивною – переважно у напрямі постачальників ресурсів;

- за умов діагональної інтеграції: у напрямі дослідження пов'язаних процесів, що виходять за межі сфери харчування.

Управління сферою харчування на засадах стратегічного підходу є послідовним ітераційним процесом за певними складниками, за якими у подальшому визначають напрями дослідних робіт із вивчення процесу управління підприємствами сфери харчування за схемою «складники управління → досягнення цільових орієнтирів, виконання запланованих завдань → ефективність стратегічного менеджменту»:

- встановлення цілей;
- визначення «стратегічного набору» та заходів щодо реалізації стратегій;

- передбачення послідовності дій та закріплення її у планах, проєктах і програмах, що є інструментами реалізації стратегій;

- організація виконання планових завдань;
- облік, контроль та аналіз їх виконання.

Дотримання методологічних принципів стратегічного підходу дає змогу аналізувати ступінь та ефективність використання концепції управління на засадах стратегічного розвитку підприємств сфери харчування.

До необхідності використання *просторового підходу* призводить розуміння того, що функціонування сфери харчування відбувається у певному економічному просторі, який, із позиції даного дослідження, трактується як просторова форма процесів самореалізації економічних суб'єктів, що відображає об'єктивні відносини їх співіснування, в основі яких лежать критерії масштабності, диспозитивності, зв'язності, кореспондуєності, комутованості, обміну ресурсами та інформацією суб'єктних і об'єктних одиниць, що містяться в загальних або взаємодіючих системах [16; 17].

Економічний простір формується інформаційними потоками, які циркулюють між складниками сфери харчування та становлять вихідну передумову щодо застосування у дослідженнях процесів управління підприємствами сфери харчування інформаційного підходу [8]. У рамках просторового підходу сфера харчування має розглядатися як сегмент економічного простору, де діяльність економічних агентів та їх відносини формуються і розвиваються у складних інституційних умовах економічної координації, де численні взаємодіючі чинники різної природи породжують флуктуації процесів «кооперації/поділу». Це впливає на становлення, функціонування і розвиток підприємств, а на відношення між економічними процесами серед суб'єктів господарювання та сукупним економічним процесом значною мірою впливають результати, які генерує економічна діяльність [18–20].

В умовах перманентних криз в українській економіці та посиленої конкуренції, що є специфічною рисою сфери харчування, необхідно підвищувати оперативність проведення досліджень. За цих умов логічним є використання принципів та пошукового інструментарію *ситуаційного підходу*. Прикладне застосування даного підходу в комплексі з іншими запропонованими методологічними підходами, зокрема системним, процесним, просторовим, дає можливість підвищити релевантність та якість дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування. Завдяки своїм методологічним властивостям за даним підходом розгляданню підлягають конкретні обставини, які впливають на систему управління в поточний момент часу.

На засадах *ситуаційного підходу* визначається доцільність застосування інструментів та методів досліджень, оскільки найефективнішим методом під час вирішення конкретного завдання є той, аналітичний апарат якого максимально

адаптований до його особливостей. Застосування підходу ґрунтується на альтернативності досягнення однієї й тієї ж мети під час обліку поточних обставин. Вивчення ситуації, що склалася, з використанням оптимального інструментарію призводить до кращого розуміння не тільки причин, які її зумовили, а й виявлення напрямів та дій щодо подальшого впливу на ситуацію, які сприятимуть досягненню цілей дослідження систем управління в конкретних умовах і обставинах.

Відповідно до внутрішньої логіки створення та функціонування сфери харчування, можна стверджувати, що дослідження повинні проводитися як мінімум у трьох вимірах: просторовому, часовому та технологічному. Перший пов'язаний з аспектами системної взаємодії та цілісності її функціонування як економічної системи, із соціально-економічними системами певного територіального простору, а також нерівномірності та полярності розвитку економічного (інформаційного, ресурсного, інституційного) простору (див. просторовий підхід). Другий передбачає виділення етапів життєвого циклу: її формування, реалізації та оцінки її результативності та ефективності. Третій відображує роль використовуваних технологій у широкому сенсі їх трактування: виробничих, обслуговування, маркетингових тощо.

Подібний підхід є системно-динамічним. Зростання, розвиток, диференціювання, поява нових рівнів (підсистем), зміна напрямів розвитку, градація і деградація були описані в рамках системно-динамічного походу на елементарному рівні як нової наукової парадигми проф. В.А. Бринцевим [21]. За даного підходу сферу харчування слід вивчати як складну систему з безліччю циклів, узгоджених між собою. Узгодження систем – процес безперервний і може відбуватися за часовою та просторовою компонентами. Внутрішнє узгодження підсистем за часом дає змогу говорити про появу єдиних темпосвітів. Просторове узгодження може відбуватися як за розмірами підсистем, так і за їхньою формою. Оскільки простір і час є похідними руху, то реально узгоджується між собою динаміка систем, що виражається в їх просторово-часових та енергетичних параметрах. Якщо цей опис адаптувати до умов функціонування багаторівневої багатоциклічної системи, якою є сфера харчування, то за системно-динамічним підходом слід дослідити сполучення та ступінь гармонізації систем одного та різних рівнів цієї організації. Це значно поліпшить пізнавальні результати досліджень.

Конкретизуючи зміст динамічного підходу, слід зазначити, що у цьому ракурсі розуміння поведінки господарюючих суб'єктів сфери харчування ґрунтується на динамічній теорії, яка розглядає підприємство як суб'єкт, що активно впливає на параметри ринкової структури. Застосування

системно-динамічного підходу дає розуміння ефекту, який чинить на ринок фактичні результати параметри підприємств сфери харчування, а також можливі їх зміни, що дає змогу порівняти альтернативні моделі ринкової поведінки, більш повно аналізувати процес конкурентної боротьби з урахуванням зворотних зв'язків і впливу конкурентів один на одного.

Дотримання логіки досліджень процесів управління підприємствами сфери харчування дає можливість раціонально діяти, починаючи від висування гіпотези і закінчуючи завершенням дослідження й оформленням результатів. *Логічний підхід* актуалізує аналіз загальних умов і передумов, що ініціюють організаційні перетворення у сфері харчування, зокрема таких фундаментальних процесів, як концентрація і централізація ресурсів, посилення взаємозв'язків та взаємозалежностей господарських одиниць, забезпечення цілісності відтворювальних процесів.

Чисто логічний підхід до вирішення проблем даного дослідження є безперспективним, тому під час вивчення процесів управління підприємствами сфери харчування передбачено гібридне застосування системно-логічного, структурно-логічного, формально-логічного, систематизаційно-логічного, інформаційно-логічного підходів.

Застосована логіка пошукової діяльності має багатоплановий прояв, оскільки науковий пошук за логічного підходу представлений різними аспектами. Із погляду об'єкта дослідження логіка пошуку формується у міру виявлення логіки об'єкта, його зв'язків і відносин. Із погляду етапів наукового пошуку є своя логіка, яка розкриває дане тематичне спрямування щодо обґрунтування стратегії розвитку підприємств сфери харчування, яка полягає у висуванні й обґрунтуванні проблеми, розробленні гіпотези, послідовному переході від одного етапу до іншого й зворотному впливові результату на постановку проблеми.

Логіка даного наукового дослідження охоплює специфічні методи, прийоми і принципи, які визначають характер пізнавального процесу стосовно результативності у сфері харчування. Такими методами є індукція, абдукція (ретродукція), аналогія. Прикладне призначення полягає у тому, що вона допомагає робити узагальнення, переносячи знання, отримане на основі дослідження деякої частини явищ, на весь клас у цілому. Абдукція сприяє вибору з конкуруючих гіпотез тієї, яка має більше перспектив. Аналогія дає змогу знаходити структурну схожість досліджуваних явищ і широко використовує для аналізу математичний апарат.

Діяльність та поведіння учасників сфери харчування розглядається нами як процес, комплекс безперервних взаємопов'язаних управлінських функцій та дій, починаючи з прогнозування та закінчуючи контролем, кожна з яких також є

процесом. Необхідність розгляду всіх функцій управління сферою харчування в єдності та необхідність дослідження послідовної зміни станів її суб'єктів та об'єктів у розвитку зумовлюють використання *процесного підходу*.

За цим підходом виконання кожної роботи та загальних функцій управління розглядається у вигляді процесу, тобто як сукупність взаємопов'язаних безперервно виконуваних дій, що перетворюють певні входи ресурсів, інформації тощо на відповідні виходи, результати. Вихід одного процесу може бути входом для іншого, а сам процес управління визначається сумою усіх функцій, що виконуються. У рамках даного підходу вивчення процесів управління підприємствами сфери харчування розглядається як виконання дослідницьких робіт та загальних управлінських функцій щодо їх реалізації (дослідного управлінського циклу) у вигляді процесу – безперервної серії взаємопов'язаних дій, тобто як роботу з досягнення цілей дослідження. За умов використання процесного підходу забезпечено вивчення всієї сукупності безперервно здійснюваних дій за всіма дослідними роботами з їх ідентифікацією.

Процесний підхід до дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування передбачає включення до кола досліджень усієї сукупності взаємопов'язаних управлінських функцій у сфері харчування: прогнозування, планування, організації робіт, координації, виконання робіт, регулювання, активізації й стимулювання, обліку, контролю та аналізу, які забезпечують досягнення цілей сфери харчування та передбачають орієнтацію на споживача за допомогою управління процесами.

Обґрунтування використання процесного підходу зумовлене його ексклюзивними аналітичними властивостями, які є необхідними у даному дослідженні: безперервність взаємозалежного проведення дослідницьких робіт; отримання синергетичного дослідного результату; виконання вимог до повноти й обґрунтованості проведення досліджень; поліпшення процесів, заснованих на об'єктивних результатах дослідження.

Із позиції *творчого підходу* є можливість здійснювати дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування як свідомий процес пошуку нетрадиційних рішень, використання нових методів, розроблення спеціальних оригінальних прийомів. Використання таких інструментів творчого підходу, як уявлення, інтуїція, гнучкість мислення, сприйнятливість до нових ідей, уміння усвідомлювати накопичений досвід, трансформується у генерацію шуканих дослідницьких ідей, розроблення й оцінку альтернатив, уміння адаптувати стосовно даного дослідження оригінальні ідеї і досвід з інших сфер та творчо їх використовувати.

Із позиції діяльнісного підходу є можливість ураховувати особливості її стрижневого елементу – споживача, з одного боку, а також наявність людської компоненти, як у процесі управління сферою харчування, так і під час проведення досліджень – з іншого. За даним підходом до компонентів наукових пошуків слід ввести розділ з аналізу взаємодії суб'єктів соціальних відносин із приводу формування та розвитку елементів економічного середовища, що забезпечують необхідні умови для активної реалізації ідей стратегічного управління сферою харчування і на цій основі – задоволення потреб взаємодіючих суб'єктів.

Специфіку теоретико-пізнавального спрямування даних досліджень відображує використання методологічних засад *рефлексивного підходу*, котрий дає змогу вирішувати завдання даних досліджень, що потребують урахування умов часткової невизначеності. Реалізація принципів цього підходу дає змогу здійснювати дослідження не лише за детермінованими фактами, а й залучати використання професійного сприйняття реальності та її осмислення. Це підвищує рівень ефективності результатів та є актуальним для даних досліджень, оскільки у ситуації часткової інформаційної невизначеності, що об'єктивно може скластися, ступінь глибини аналізу значною мірою залежить від знань та досвіду наукових співробітників. Основою рефлексивного підходу служить систематизована та доступна для обробки об'єктивна інформація щодо внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування сфери харчування у необхідному обсязі. Її джерелом виступають наявні знання і практичний досвід виконавців дослідних робіт.

Із *рефлексивним підходом* логічно пов'язаний інтуїтивний підхід, реалізація якого у процесі досліджень дає можливість компенсувати обмежене в обсязі явне знання дослідника тим, що недостатність фактів компенсується його досвідом та інтуїцією. Тому процес дослідження має проводитися як рефлексивно, так і інтуїтивно, тобто на основі дослідницького «чуття».

Проведення дослідних робіт розрахунково-аналітичного спрямування реалізується засобами кількісного, нормативного, програмно-цільового наукових підходів.

Кількісний підхід у даному дослідженні є загальною характеристикою всіх необхідних прийомів, пов'язаних із застосуванням математики, статистики, кібернетики, що дають змогу отримати кількісні оцінки за допомогою економічних розрахунків, методів оптимізації, використання статистичних і математичних теорій, експертних оцінок, системи балів та ін. Для оцінювання ефективності управління необхідно формалізувати та виміряти фактичний та очікуваний результати, оскільки їх порівняння дає змогу всебічно оцінити результат функціонування системи управління. Виконати цю

вимогу можливо на засадах кількісного підходу, який під час дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування реалізується через пошук і встановлення залежності між різними показниками діяльності окремих підприємств та інтегрованих структур.

Одним із вимірників ефективності управління (керуючих дій) системою харчування є ступінь відповідності фактичного або очікуваного результату запланованому, бажаному, що виступає нормативом, який ми трактуємо як ступінь досягнення цілей. *Нормативний підхід* до дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування реалізується через створення певних умов. А саме: включення в зміст її управлінського процесу розроблення філософії, цілей, що забезпечують рух (функціонування) інтегрованих складників до певної мети, підприємницької політики, визначених позицій у конкурентній ніші ринку, сформованих загальних стратегічних намірів з установами нормативів управління за всіма підсистемами управління.

За належної нормативної регламентації діяльності елементів сфери харчування за допомогою нормативного підходу забезпечуються якість та ефективність досліджень за такими напрямками:

- дослідження цільової підсистеми менеджменту: показники організаційно-технічного рівня конгломерації, параметрів ринку, соціального розвитку;

- функціональний напрям: нормативи організації системи менеджменту, якості планів, стимулювання праці, якості обліку і контролю;

- дослідження забезпечуючої підсистеми менеджменту: виконання поставлених цілей і завдань, ефективного використання різних видів ресурсів окремих складників та у цілому у сфері харчування, ступінь забезпеченості підпорядкованих учасників усім необхідним для успішної роботи;

- дослідження виконання корпоративних норм, що регулюють стосунки між членами сфери харчування, які текстуально прописані у відповідних нормативних документах, положеннях, інструкціях, статутах, угодах тощо.

Прикладні рекомендації *програмно-цільового* підходу передбачають чітке визначення цілей, формування і здійснення програми дій, спрямованих на досягнення цих цілей. Програмно-цільовий підхід до дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування відіграє важливу роль у концептуальному осмисленні означеної проблеми і передбачає: інтеграцію основних принципів управління; чітке визначення цілей і спрямованість на кінцевий результат; формування та здійснення програми дій, спрямованих на досягнення цих цілей, комплексності, зв'язку цілей і

ресурсів, конкретності, єдності галузевого та територіального планування.

Висновки з проведеного дослідження. Методи дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування систематизовано за напрямками дослідницького процесу та за типами прикладних практичних завдань, що підлягають вирішенню. Ознаки, за якими дібрані методи досліджень, дають змогу представити їх у всьому різноманітті та максимально охопити весь спектр напрямів і сфер застосування, що задовольняє вимогам обґрунтованого правильного вибору для прикладного застосування, що є запорукою отримання необхідних результатів.

Систематизована сукупність теоретичних міждисциплінарних методологічних підходів дає змогу розкрити специфіку дослідження феномену сфери харчування як інтегрованої природно-соціально-економічної системи, а їх комбіноване використання забезпечує наукову обґрунтованість вирішення завдань дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування на основі повномасштабного, всебічного та цілісного вивчення означених проблем.

Перспективою подальших розвідок у даному напрямі є визначення специфічних методологічних підходів до дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ананьин О.И. Философия и методология экономической науки. *Философия социальных и гуманитарных наук* / под общ. ред. С.А. Лебедева. Москва, 2006. Т. 2008. С. 353–436.
2. Братута О.Г. Засоби проведення наукового дослідження як елемент методологічного забезпечення української економічної науки. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 14. С. 8–16.
3. Чаплыгин В.Г. Логика и методология научных исследований: сравнительный анализ, школы, направления развития. *Интеллектуальный капитал в экономике знаний*. 2017. С. 289–303.
4. Кононюк А.Ю. Основы научных исследований. Киев : Освита України, 2012. Кн. 1. 508 с.
5. Меньшикова А.А. Методологический прогресс в экономике. *Современные проблемы и перспективные направления инновационного развития науки*. 2017. С. 11–13.
6. Разина О.В. Методологічні основи стратегічного управління підприємством. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2011. № 33(2). С. 232–236.
7. Шпортько Г.Ю., Вишневська М.К. Дослідження методів визначення синергетичного ефекту кластерних структур. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 9. С. 716–721.
8. Иванов Е. Информация как категория экономической теории. *Информация и экономика: теория, модели, технологии* : сборник научных трудов. Барнаул : Алтайский гос. ун-т, 2002. С. 204.
9. Загороднюк С.В., Євмєшкіна О.Л., Лещенко В.В. Методологія наукових досліджень з державного

управління : хрестоматія / за заг. ред. К.О. Ващенко. Київ : НАДУ, 2014. 180 с.

10. Зенкина И.В. Стратегический анализ хозяйственной деятельности коммерческих организаций: теория и методология : дис. ... д-ра экон. наук : 08.00.12. Ростов-на-Дону, 2013. 57 с.

11. Аакер А.Д. Стратегическое рыночное управление. Бизнес-стратегии для успешного менеджмента. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 544 с.

12. Болдирева Л.М. Економічна інтеграція агропродовольчого сектору економіки: стан і перспективи розвитку. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2013. Вип. 12. С. 69–75.

13. Верхоглядова Н.І., Барінов Д. Ю. Підходи до визначення ефективності інтеграції будівельних підприємств. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 13(1). С. 78–83.

14. Ганущак-Єфіменко Л.М. Економічна інтеграція як основа розвитку підприємств малого і середнього бізнесу. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 3(141). С. 70–77.

15. Шигун М.М. Застосування математичних методів в економіці: специфіка, проблеми, перспективи. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія «Економіка, управління та адміністрування»*. 2007. №. 1(39). С. 425–433.

16. Гирина А.Н. Методика оценки социально-экономического развития региона. *Вестник ОГУ*. 2013. № 8(157). С. 82–87.

17. Дементьев В.В. Институциональная теория в Украине: направления исследований, особенности, перспективы. *Научные труды ДонНТУ*. 2006. № 103(1). С. 17–31.

18. Бияков О.А. Теория экономического пространства: методологический и региональный аспекты. Томск : Том. ун-т, 2004. 152 с.

19. Митрофанов А.В. Единство экономического пространства: подходы к трактовке и содержанию понятия. *Вестник Пензенского государственного университета*. 2013. №. 2. С. 46–52.

20. Урунов А.А. Единое экономическое пространство. Москва : Синергия, 2012. 383 с.

21. Брынцев В.А. Эволюция в движении: циклические процессы природы и общества. Москва : Ленандт, 2017. 152 с.

REFERENCES:

1. Anan'in O.I. (2006) Filosofiya i metodologiya ekonomicheskoy nauki. [Philosophy and methodology of economic science] *Filosofiya sotsial'nykh i humanitarnykh nauk* [Philosophy of Social Sciences and Humanities], T. 2008, pp. 353–436.
2. Bratuta O.H. (2016) Zasoby provedennia naukovoho doslidzhennia yak element metodolohichnoho zabezpechennia ukrainskoi ekonomichnoi nauky [Means of scientific research as an element of methodological support of Ukrainian economic science], *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky* [Global and national problems of economy], № 14, pp. 8–16.
3. Chaplygin V.G. (2017) Logika i metodologiya nauchnykh issledovaniy: sravnitel'nyy analiz, shkoly, napravleniya razvitiya [The logic and methodology of

scientific research: a comparative analysis, schools, areas of development], *Intellektual'nyy kapital v ekonomike znaniy* [Intellectual capital in the knowledge economy], pp. 289–303.

4. Kononyuk A.Y. (2012) *Osnovy nauchnykh issledovaniy* [Basics of Scientific Research], Kyiv: Osvita Ukrainy, Book 1.

5. Men'shikova A.A. (2017) Metodologicheskyy progress v ekonomike. [Methodological progress in the economy], *Sovremennye problemy i perspektivnye napravleniya innovatsionnogo razvitiya nauki* [Modern problems and promising areas of innovative development of science], pp. 11–13.

6. Razina O.V. (2011) Metodolohichni osnovy stratehichnoho upravlinnia pidpriemstvom [Methodological foundations of strategic management of enterprise], *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu* [Science messenger of Uzhgorod University], № 33 (2), pp. 232–236.

7. Shportko H.Y., Vyshnevskaya M.K. (2017) Doslidzhennia metodiv vyznachennia synerhetychnoho efektu klasternykh struktur [Previous methods for identifying the synergistic effect of cluster structures], *Ekonomika i suspilstvo*. [Economy and society], Vol. 9, pp. 716–721.

8. Ivanov E. (2002) Informatsiya kak kategoriya ekonomicheskoy teorii [Information as a category of economic theory], *Informatsiya i ekonomika: teoriya, modeli, tekhnologii* [Information and economics: theory, models, technologies], Barnaul: Izd-vo Altayskogo gos. un-ta., p. 204.

9. Zahorodniuk S.V., Yevmieshkina O.L., Leshchenko V.V. (2014) *Metodolohiia naukovykh doslidzhen z derzhavnoho upravlinnia : khrestomatiia* [Methodology of Scientific Research in Public Administration: Readings], Kyiv, NADU. (in Ukrainian)

10. Zenkina I.V. (2013) *Strategicheskyy analiz khozyaystvennoy deyatel'nosti kommercheskikh organizatsiy : teoriya i metodologiya* [Strategic Analysis of the Economic Activities of Commercial Organizations: Theory and Methodology] (PhD Thesis), Rostov-on-Don. (in Russian)

11. Aaker A.D. (2002) *Strategicheskoe rynochnoe upravlenie. Biznes-strategii dlya uspeshnogo menedzhmenta* [Strategic Market Management. Business strategies for successful management], St. Petersburg: Peter. (in Russian)

12. Boldyrieva L.M. (2013) Ekonomichna intehratsiia ahroprodovolchoho sektora ekonomiky: stan i perspektivy rozvytku [Economic integration of the agro-food sector of the economy: the state and prospects of development], *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho*

universytetu. Seriya : Ekonomika i menedzhment. [Bulletin of Sumy National Agrarian University. Series: Economics and Management], Vol. 12, pp. 69–75.

13. Verkhohliadova N.I., Barinov D. Y. (2017) *Pidkhody do vyznachennia efektyvnosti intehratsii budivelnnykh pidpriemstv* [Approaches to determining the efficiency of integration of construction enterprises], *Prychornomorski ekonomichni studii* [Black Sea Economic Studies], Vol. 13(1), pp. 78–83.

14. Hanushchak-Yefimenko L.M. (2013) Ekonomichna intehratsiia yak osnova rozvytku pidpriemstv maloho i serednoho biznesu [Economic integration as a basis for the development of small and medium-sized enterprises], *Aktualni problemy ekonomiky* [Actual problems of the economy], No 3 (141), pp. 70–77.

15. Shyhun M.M. (2007) Zastosuvannia matematychnykh metodiv v ekonomitsi: spetsyfyka, problemy, perspektivy [Application of mathematical methods in economics: specificity, problems, prospects], *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriya: ekonomika, upravlinnia ta administruvannia* [Bulletin of Zhytomyr State Technological University. Series: Economics, Management and Administration], No 1 (39), pp. 425–433.

16. Girina A.N. (2013) Metodika otsenki sotsial'no-ekonomicheskogo razvitiya regiona. [Methodology for assessing the socio-economic development of the region]. *Vestnik OGU*. [Bulletin of OSU], No 8 (157), pp. 82–87.

17. Dement'ev V.V. (2006) *Institutsional'naya teoriya v Ukraini: napravleniya issledovaniy, osobennosti, perspektivy* [Institutional theory in Ukraine: areas of research, features, prospects], *Nauchnye trudy DonNTU* [Scientific works of DonNTU], No 103(1), pp. 17–31.

18. Biyakov O.A. (2004) *Teoriya ekonomicheskogo prostranstva: metodologicheskyy i regional'nyy aspekty* [The theory of economic space: methodological and regional aspects], Tomsk: Izd-vo Tom. un-ta. (in Russian)

19. Mitrofanov A. V. (2013) *Edinstvo ekonomicheskogo prostranstva: podkhody k traktovke i sodержanie ponyatiya* [The unity of the economic space: approaches to the interpretation and content of the concept], *Vestnik Penzenskogo gosudarstvennogo universiteta* [Bulletin of Penza State University]. No 2, pp. 46–52.

20. Urunov A.A. (2012) *Edinoe ekonomicheskoe prostranstvo* [The single economic space], Moscow: Sinergiya. (in Russian)

21. Bryntsev V.A. (2017) *Evolutsiya v dvizhenii: Tsiklicheskie protsessy prirody i obshchestva* [Evolution in motion: The cyclic processes of nature and society], Moscow: Lenand. (in Russian)